

ADABIYOT DARSLARINI TASHKIL ETISHDA O'YIN TEXNOLOGIYASI VA UNING AHAMIYATI

Ro'ziyeva Qunduz Mahmudovna

Buxoro viloyati, Olot tumani 17-IDUMning

ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10557028>

Annotatsiya. Mazkur maqolada adabiy ta'limda o'yin texnologiyalarining o'rni va ahamiyati hamda o'yin turlari, ulardan foydalanish texnologiyasi haqida so'z boradi. Maqola davomida o'yin texnologiyalari asosida adabiyot darslarini tashkil etish masalalari alohida yoriyib berilgan.

Kalit so'zlar: adabiy ta'limda o'yin texnologiyalarining o'rni, o'yin turlari, adabiyot, ona tili ta'limi.

GAME TECHNOLOGY AND ITS IMPORTANCE IN THE ORGANIZATION OF LITERATURE CLASSES

Abstract. This article talks about the role and importance of game technologies in literary education, the types of games, and the technology of their use. In the course of the article, the issues of organizing literature classes based on game technologies are highlighted separately.

Key words: role of game technologies in literary education, types of games, literature, mother tongue education.

ИГРОВАЯ ТЕХНОЛОГИЯ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ В ОРГАНИЗАЦИИ ЗАНЯТИЙ ПО ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. В данной статье говорится о роли и значении игровых технологий в литературном образовании, а также о видах игр и технологии их использования. В ходе статьи отдельно освещаются вопросы организации занятий литературой на основе игровых технологий.

Ключевые слова: роль игровых технологий в литературном образовании, виды игр, литература, обучение родному языку.

Hozirgi kunda dars jarayonini jonli tarzda o'tkazish, undagi yangi mazmuni o'quvchilarga to'larok etkazish uchun pedagogik texnologiyalardan foydalanish zamonaviy texnologiyaning dolzarb talabi bo'lib xizmat kiladi.

O'qituvchilardan ham dars samaradorligi oshiradigan, o'quvchilar faolligini kuchaytiradigan texnologiyalarni qo'llash talab etilmokda. Bunday talablarga asosan o'quvchilarda o'zaro rakobatni o'rnatish uchun adabiyot darslarida **o'yin mashg'ulotlaridan** foydalanish maksadga muvofikdir.

Chunki o'yin texnologiyasi o'quvchilar orasida faollikni yanada kuchaytiradi va mavzuga oid bo'lgan qiziqishni yanada oshiradi. Adabiy ta'limda asosiy faollik o'qituvchining o'zida mujassam bo'lishi kerak. Shundagina o'quvchilar orasidagi faollikni ta'minlay oladi.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishda turli xil o'yinlardan samarali foydalanishga alohida e'tibor berilmokda. Bugungi kunda adabiy ta'lim jarayonida qo'llash nihoyatda kulay bo'lgan bir kator o'yinli texnologiyalar yaratilmokda. O'yinli texnologiyalar nafaqat nazariy bilimlarni

mustahkamlash, ularning amaliy malaka va ko`nikmalariga aylanishini ta`minlabgina qolmay, balki ta`lim oluvchilarda muayyan axloqiy irodaviy sifatlarni ham tarbiyalashga o`z ulushini qo`shadi.

D.B.El`koninning fikriga ko`ra, “Xuddi shu oddiygina o`yin orqali o`z kelayotgan bolaning tasavvuri ilk marotaba qaror topa boshlaydi”¹. Bir qancha izlanishlar shu fikrga olib keladiki, o`yin - bu tarakkiyotning rolidir, uning kelajakka, rivojlanishga qaratilgan, undan kelib chikadigan konunkoidalar, iroda hamda matonat maktabidir.

Zakovat o`yini

Bu o`yinni o`tkazishda dastlab auditoriyani o`yinga moslashtirish lozim bo`ladi. O`yin ishtirokchilari test yordamida saralab olinadi. Yuqori ball olgan o`quvchilar o`yinda ishtirok etish huquqiga ega bo`ladi. O`yin qatnashchilari 6-8 kishidan iborat bo`ladi. Qolgan o`quvchilar esa o`yinni tamoshabin sifatida kuzatib turishadi. O`yin uchun mo`ljallangan savollar konvertga joylashtirib ko`yiladi. Guruh sardori savolni olib o`qituvchiga beradi. O`qituvchi savolni o`qib eshittiradi. Javobni aniklash uchun bir dakika vakt ajratiladi. Bu vakt orasida o`yin ishtirokchilari javobni maslahatlashib topishga harakat kilishadi. Bu o`yinni asosan, yukori sinfda o`tkazish tavsiya etiladi.

Zakovat o`yinlarida asosan, o`rtaga muammoli savollar tashlanib, shu muammoni hal etishga diqqat qaratiladi.

9 cinfda Ogahiy hayoti va ijodini o`rganishda bu o`yinni qo`llash va kuyidagi savollardan foydalanish mumkin:

Savol: Shoir she`rlarida mumtoz adabiyotning kaysi san`at turlaridan foydalangan. Misollar keltiring.

Javob: Ogahiy o`z baytlarida ma`no jihatidan bir-biriga yakin tushunchalarni ko`llab **tanosub** san`atini yaratgan. Masalan:

Ne tong ko`nglum kushi gar etsa maksad oshyonig`a,
Ki, sa`yu shavkdin ucmokda bolu par kilur paydo.

Ogahiy **iyhom** san`ati xususiyatlaridan ham mohirona foydalangan:

Meni bemor o`lar holatga etganda ikki la`lin,
So`rub bildim alarning biri shakar, biri kavsardur.

Savol: Ogahiyning kuyga solingan mashhur g`azali kaysi va uning matla`si kanday?

Javob: “Ustina” radifli g`azali Ogahiyning mashhur g`azallaridan biridir. U ishk mavzusida, vasf va izhor uslubida bitilgan yakpora g`azaldir. Bu g`azal tanikli xonandalar (Komiljon Otaniyozov, Otajon Xudoshukurov va b.) tomonidan ko`shik kilib ijro etilgan. Fazal to`kkiz band, o`n sakkiz misradan iborat. Fazalning matla`si:

Mushkin koshining hay`ati ul chashmi jallod ustina,
Qatlam uchun “nas” keltirur “nun” e`tibor “sod” ustina.

O`yin shu tarzda davom etadi. Savollarga to`g`ri javob bergan guruh g`olib sanaladi.

6X6X6

Mazkur metodlarning adabiy ta`lim jarayonida foydalanish mumkin bo`lganlaridan yana biri 6X6x6 metodidir. Bu metoddan adabiy asarlar ustida ishlashda foydalanishda adabiyot o`qituvchisidan pedagogik mahorat va ziyraklik, guruhlarni okilona shakllantira bilish talab kilinadi.

¹ Эльконин Д.Б. Психология игры. Москва. Педагогика. 1978.

Bu metodda sinfdagi o`quvchilar oltita-oltitadan guruhlarga bo`linadi. Guruhlarga muayyan nomlar beriladi. Dars mavzusi e`lon kilinadi, o`qituvchi guruhning a`zolarini almashtiradi. Yangi guruhda avvalgi guruhdan bitta vakil koladi va o`z guruhining mavzu yuzasidan chikargan xulosalarini yangi guruhga bayon etadi. Yangi guruh a`zolari avvalgi guruhning fikr va xulosalarini o`rganadilar, unga o`z munosabatini bildiradilar. Shu tarika kiska vakt ichida o`quvchilar tomonidan ham mavzu yuzasidan fikr bildiriladi, ham bu fikrlar ularning o`zlari tomonidan tahlil kilinadi va baholanadi.

“To`g`ri top” o`yini uchun ikkita plakat kerak bo`ladi. O`qituvchi birinchi navbatda biror makolning boshlanishini yozib ko`yadi, ikkinchisi esa tartabni o`zgartirgan holda makolning davomini yozib ko`yadi. O`yinni 5 sinflarda “Makollar” mavzusini o`rganishda qo`llash mumkin.

1. Qari bilganini...
2. Avval o`yla...
3. Otdan tushsa ham...
4. Yaxshi topib gapirar...
5. O`z uying...

1. egardan tushmaydi
2. yomon kopib
3. pari bilmas
4. o`lan to`shaging
5. keyin so`yla

“Kim biladi?” o`yinida o`quvchilar ikki guruhga bo`linadi. Birinchi guruh a`zolari biror she`rdan parcha o`qishadi. Ikkinchi guruh a`zolari esa she`rning muallifini aniklashadi. Keyingi navbatda ikkinchi guruh a`zolari she`r o`qishadi. Birinchi guruhdagilar esa she`r muallifini topishadi. Har bir to`g`ri javob uchun yutukli kartochkalar berishadi. Bu o`yinni xohlagan shoirning lirikasini o`rganishda yoki dars jaryonida o`quvchilarni zeriktirishga yo`l ko`ymaslik, kiziktirish maksadida ham o`tkazish mumkin. Masalan, 9-sinfda Navoiy lirikasini o`rganishda kuyidagicha foydalanish mumkin:

1-guruh:

Ul sanamkim, suv yakosinda paritek o`ltirur,
Foyati nozuklikindin suv bila yutsa bo`lur.

2-guruh . Atoiy

Bu gulshan ichra yo`ktur bako guliga sabot,
Ajab saodat erur chiksa yaxshilik bila ot.

1-guruh. Navoiy

O`yin shu tarzda davom etadi. Ushbu o`yin o`quvchilarda she`riyatga nisbatan qiziqish uyg`otadi. She`riyatga bo`lgan ijodiy yondashuvni o`stiradi, ifodali o`qishga malakalarini oshiradi.

Adabiyot darslarida bunday o`yin texnologiyalarini ko`llash, ulardan foydalanish juda katta samara beradi. O`kuvchilarning bunday darslarda ko`llaniladigan o`yin texnologiyalari orqali dunyoqarashi kengayadi, faolligi kuchayadi, bilim va ko`nikmalari mustahkamlanadi. eng muhimi, adabiyot darsiga, badiiy adabiyotlarni o`qishga qiziqish kuchayadi.

“ertaklar olamiga sayohat” o`yini kuyi sinflarda o`tkaziladi. O`kuvchilar guruhlariga bo`linadi. Mustakil va sinfdan tashkari o`qish soatlarida kanday ertaklar o`qilgan bo`lsa(o`quvchilar tomonidan) ertaklar nomi, kahramonlar ismi yoziladi. Qaysi kator yoki o`quvchi ko`p yozsa engadi.

5-sinfda ”ertaklar olamida» ruknida «To`maris» rivoyati, Nazariy ma`lumot: Rivoyat va afsona tushunchalari. «Uch og`a-ini botirlar» ertagi, «Susambil» ertagi. Nazariy ma`lumot: ertaklar va ularning turlari. Sinfdan tashkari o`qish darslarida bu o`yindan foydalanish mumkin.

ertaklar nomi	Qahramonlar nomi
“Sehrli uch so`z” o`zbek adabiy ertagi	Maksudxo`ja, xotini, besh kizi, to`rt o`g`li
Pirimkul Qodirovning “Najot” adabiy ertagi ertagi	Shahzoda Abusaid, podsho Kamolxon, vazir Zuhurbek, Sanobar, Ashur, uch og`ayni botirlar:To`lan botir, O`ktam botir, Kenja botir va boshkalar

O`yin darslari vositasida o`quvchilarni mustakil fikrlashga, ijodkorlikka yo`naltiriladi. O`kuvchi o`zlashtirgan bilim va malakalariga tayanib o`yin darsi vositasida mustakil harakat kiladi, o`kuv topshiriklarini bajaradi. Ko`yilgan muammolarni echadi. Yukori sinflarda sahna asarlarini rollarga bo`lib o`qish ijro etish vositasida bahri bayt musobakalarini o`tkazish kabi dars shakllaridan foydalanish mumkin.

9-sinfda Zahridin Muhammad Bobirning lirikasini o`rganishda kuyidagicha bahri-bayt shaklidan foydalanish mumkin.

1-o`quvchi:

Yod etmas emish kishini g`urbanda kishi,
 Shod etmas emish ko`ngilni mehnatda kishi,
 Ko`nglim bu g`ariblikda shod o`lmadi, oh,
 Furbanda sevinmas emish, albatta, kishi.

2-o`quvchi:

Ishkingda ko`ngil xarobdur, men ne kilay?
 Hajringda ko`zum purobdur men ne kilay?
 Jismim aro pechutobdur, men ne kilay?
 Jonimda ko`p iztirobdur, men ne kilay?

Yukori sinflarda, ayniksa, xilma xil asar kahramonlariga xos portret kiyofalarini o`quvchi ko`z o`ngida jonlantirish vositasida u kaysi asar kahramoni ekanini topish o`yinini olib borish mumkin.

Masalan, 8-sinfda Yusuf Xos Hojibning “Qutadg`u bilig” dostonida kuyidagicha o`yin turidan foydalanish mumkin:

1. U benukson akl timsoli, vazirning o`g`li bo`lib. Davlat ishlarida emas, dunyo ishlarida akl, idrok bilan ish ko`radi. (O`g`durmish)

2. U takvodor, zohid, davlatning karindoshi kanoat timsoli bo`lib. Foni dunyoni o`tkinchi deb biladi. U dunyoviy ishlarning barchasi kerak, u hayotiy zarurat, lekin bu dunyo tuzilishiyo`lida umrini kurbon berish donolik belgisi emas deb biladi. (O`zg`urmish)

O`qituvchi yukoridagi fikrni bayon etib, kim ta`riflanganini so`raydi. O`kuvchilar esa o`qigan asari yuzasidan kimligini eslab topib aytadi.

Ma`lumki akademik licey talabalariga ikkinchi boskichda Boburning hayoti va ijodini o`rganishga alohida e`tibor qaratilgan. Bunday darslarda “Shoh va Shoir” nomi bilan ham o`yin mashg`ulotini uyushtirish mumkin.

Bunda birinchi guruh nomi “Shoh”, ikkinchi guruh nomi “Shoir” deb nomlanadi. Har bir guruhga berilgan nomidan kelib chikib savollar beriladi. “Shoh” guruhiga beriladigan savollar:

1. Boburning avlodlar shajarasini tuzing.
2. Boburning o`z yurtidan bosh olib ketish sabablarini ko`rsating.
3. Boburning Hindistonda amalga oshirgan obodonchilik ishlari.
4. Bobur va Shayboniyxonga kiyosiy tavsif bering.

“Shoir” guruhiga savollar:

1. Bobur kandy devonlar tuzgan?
2. Xazon yafrog`i yanglig` gul yuzing hajrida sarg`ardim,

Ko`rub rahm aylagil, ey lolaruh, bu chehrai zardim

matla`li g`azal tahlili va undagi sarik rangni ifodalash uchun ko`llangan so`z va so`z birikmalarini ifodalab bering.

3. Shoirning takdiri bilan bog`lik bo`lgan ruboiylaridan misollar keltiring va sharhlang.

4. Boburning ijodiy salohiyati va iste`dodiga baho bering.

Cavollar yozilgan kartochkalar o`quvchilarga tarkatiladi. Dars jarayonida o`quvchilar guruhlarining faolligiga qarab baholanadi.

O`yin darslari mustakil fikrlashga, ijodkorlikka, faollikka undaydi. Bunday darslarning fanlararo alokasi hakida to`xtaladigan bo`lsak, u tarix (Qodiriyning “O`tgan kunlar” ida XIX asrdagi Buxoro, Qo`kon xonliklari; tarixiy voqealar, sanalar), geografiya (Boburning “Boburnoma” sidagi geografik joy nomlari), psixologiya (ruhiyat tasviri), mantik, matematika, tilshunoslik kabi fanlarga chambarchas bog`lik.

Biror bir adabiy asarni o`rganishda, davrlarga sharh berishda, ma`lum asarda kamrab olingan tarixiy voqealarni o`quvchilarga eslatishda, obrazlarni tahlil kilishda tarix faniga murojaat kilinadi. Asardagi ruhiyat tasvirini o`rganishda psixologiyaga, klassik adabiyot namunalarini o`rganishda falsafaga, mantikka, badiiy asar matnini tahlil kilishda tilshunoslik faniga murojaat kilinadi. Demak, o`qituvchi fanlararo alokadan foydalanib yozuvchi yashagan davr, kalamga olingan hayotiy hodisalar va inson shaxsi to`g`risida asosli, dalillangan ilmiy hakikatlarga tayanib ish yuritadi.

REFERENCES

1. Innovacion texnologiyalar yordamida ta`lim samaradoligini oshirish yo`llari. Tuzuvchi: R.Ishmuxammedov. Toshkent, 2003. 3-11-betlar.
2. K.Usmonova. Adabiy ta`limda ilg`or pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2004, 3-13-betlar.
3. D.Abdurazzokova. Interfaol usullardan foydalanish. Toshkent, 2005, 3-9-betlar.
4. El`konin D.B. Psixologiya igriu. Moskva. Pedagogika. 1978.
5. www.ziyonet.uz